

О. В. Гальцова, канд. юрид. наук,
асистент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного
університету України імені Ярослава
Мудрого, м. Харків

ЧИННИКИ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Злочинність є однією із гострих проблем нашого суспільства, стійким соціальним явищем, що, незважаючи на ті процеси, які відбуваються в Україні, зокрема в економічній, політичній та соціальній сферах, продовжує існувати та набувати неабиякого поширення. Згідно зі статистичними даними, що оприлюднені на сайті Генеральної прокуратури України, рівень злочинності у порівнянні з 2015 р. є вищим за аналогічний період минулого року і продовжує зростати. Наприклад, у 2015 р. збільшилась кількість тяжких злочинів на 15,3 %, а також суттєво підвищилася їх частка в загальній злочинності з 26,6 % до 31,47 %. Що стосується рівня злочинності неповнолітніх у віці 14 – 18 років, то порівнюючи з 2005 р. вона складала 26 470 злочинів, а у 2015 р. – 7 171. Незважаючи на те, що злочинність

повнолітніх осіб стрімко зростає, а злочинність неповнолітніх, навпаки, знижується, доречним є твердження А. І. Долгової, що у подальшому злочинність неповнолітніх є своєрідним “резервом” злочинності майбутніх десятиліть.

Злочинність неповнолітніх кримінологи виокремлюють у самостійний об’єкт своїх досліджень, що, на нашу думку, зумовлено особливостями їх фізичного, соматичного, психічного, морального, розумового розвитку, а також їх незрілістю, внаслідок чого вони є особливо уразливими порівняно із дорослими. В цілому злочинність неповнолітніх фахівці, які її досліджують, визначають як сукупність злочинів і осіб, які їх вчинюють, у віці від 14 до 18 років.

Кримінологічна детермінація злочинності, що є різновидом соціальної детермінації, вважається особливо складною проблемою. Висловлене стосується

проблеми злочинності неповнолітніх осіб.

Існує безліч чинників, що зумовлюють вчинення злочинів, у тому числі й неповнолітніми. Але в цілому фахівці, які їх досліджували, умовно поділяють на три основні групи: *соціальні* (зумовлені структурою суспільства і культурою); *психологічні* (вказують на вплив міжособистісних взаємовідносин і особливості характеру певної людини); *біологічні* (спричинені впливом органічних і фізичних особливостей організму людини).

До *соціальних чинників*, які впливають на злочинність неповнолітніх, слід віднести: низький суспільно-економічний статус їх родин; поширення культури насильства, що активно насаджується суспільством; вживання підлітками алкоголю і наркотиків; негативний вплив на них однолітків; тяжка психологічна атмосфера в сім'ї та ін.

Дійсно, в останні роки склалася стійка думка про те, що головною причиною злочинності неповнолітніх є погіршення економічної ситуації і зростання напруженості у суспільстві. Не маючи можливості законним шляхом задовольняти свої потреби, багато підлітків починають заробляти гроші та добувати необхідні речі і продукти в міру своїх сил і можливостей, найчастіше шляхом учинення злочину. Саме тому неповнолітні активно беруть участь у крадіжках, грабежах, розбоях, вимаганнях та ін. Кризовий стан суспільного життя, справедливо зазначає Б. М. Головін, також пов'язаний із збройним конфліктом. Важка психологічна травма, соціальна і побутова невлаштованість, гострі психологічні проблеми у зв'язку із адаптацією на новому місці та ослаблений соціальний контроль формують криміногенну орієнтацію новоприбулих дітей, а також посилюють кримінальну спрямованість поведінки тих із них, які раніше перебували у конфлікті з законом.

До вагомих *психологічних чинників*, що провокують збільшення злочинності неповнолітніх, слід віднести, як не дивно, сім'ю. Загострення проблем сімейного неблагополуччя на загальному тлі убогості і постійної потреби, моральна і соціальна деградація, яка відбувається в сім'ях, розлучення батьків призводять до вкрай негативних наслідків. Серед неповнолітніх із неблагополучних сімей інтенсивність злочинності особливо висока. Це означає, що неповнолітні переймають звички та модель своєї майбутньої поведінки від батьків у побутових ситуаціях, в яких вони повсякчас перебувають. В основному в цих сім'ях батьки можуть зловживати алкоголем, наркотиками, займатися проституцією, тому у таких родин відсутні будь-які моральні устаї, елементарна культура. Психічні розлади дітей багато в чому є результатом і спадщиною відповідної поведінки та життя їхніх батьків – алкоголіків, наркоманів. Деякі сполучення психічних розладів і соціально-психологічної деформації особистості багато в чому пояснюються тим, що причини патологічного розвитку особистості неповнолітніх криються в асоціальності та аморальності батьків.

Проте в останніх дослідженнях науковців, зокрема Б. М. Головіна, справедливо вказується, що нині кримінальна поведінка однаково притаманна як дітям, сім'ї яких опинилися у тяжких життєвих обставинах, так і вихованцям формально благополучних сімей. Це відбувається внаслідок того, що батьки не цікавляться життям та навчанням дитини, її дозвіллям та колом друзів, не займаються її вихованням, а лише задовольняють будь-які економічні потреби, тобто фактично дитина живе "сама по собі".

У кримінологічній літературі зустрічається точка зору про вплив засобів масової інформації (ЗМІ), перш за все телебачення і кіно, в культивуванні серед молоді так званої злочинної ідеології. Не меншої шкоди завдають ЗМІ, коли через них відбувається романтизація злочинного життя і моралі. Це призводить до того, що серед молоді та підлітків негативна соціальна поведінка набуває привабливості.

Під впливом побаченого у ЗМІ вони й вчинюють злочини з мотивів солідарності з дорослими та для самоствердження в поєднанні з груповою залежністю внаслідок гіпертрофованої вікової легковажності. Неабиякий вплив на вчинення злочинів неповнолітніми має існування в мережі Інтернет та ЗМІ ресурсів, через які всебічно стимулюється діяльність екстремістських і шовіністично налаштованих організацій і рухів, що породжують та укріплюють в них культ насильства та жорстокості. Це призводить до нетерпимості стосовно інших національностей та певних верств населення і вчинення щодо таких осіб насильницьких злочинів неповнолітніми.

У деяких випадках на прийняття рішення про вчинення злочину можуть впливати органічні чи біологічні фактори (біологічні чинники). Наприклад, у деяких неповнолітніх правопорушників було виявлено відставання в розвитку лобних долей

головного мозку, що може привести до нейрофізіологічного розладу і, як правило, до протиправної поведінки.

Отже, виявлення та дослідження чинників, що обумовлюють злочинність неповнолітніх, має важливе значення для законотворчої та правозастосовної діяльності; дозволяє встановити коло протиріч та конфліктів, що призводять до виникнення бажання неповнолітнього вчинити злочин; полегшує розробку наукових рекомендацій, які допоможуть усунути або нейтралізувати явища, котрі сприяють антисуспільній поведінці підлітків; допомагає розробити конкретні адресні пропозиції, розраховані на конкретних неповнолітніх осіб. Усе це, врешті-решт, сприятиме запобіганню злочинності неповнолітніх та стабілізації кримінологічної ситуації на загальносоціальному рівні, що є запорукою належного соціального та економічного розвитку країни та подальшої побудови української державності

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КАФЕДРА КРИМІНОЛОГІЇ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

СУЧАСНА КРИМІНОЛОГІЯ: ДОСЯГНЕННЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 50-річчю
кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

(Харків, 9 грудня 2016 р.)

За редакцією *В. Я. Тація, Б. М. Головкина*

Харків
«Право»
2016

УДК 343.9(477)
ББК 67.9(4УКР)61
С89

Редакційна колегія:

д-р юрид. наук, проф. В. Я. Тацій,
д-р юрид. наук, проф. А. П. Гетьман,
д-р юрид. наук, проф. Б. М. Головкін,
канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова,
канд. юрид. наук, асист. О. В. Таволжанський,
зав. лабораторії Ю. Г. Бойко

С89 **Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи** : матеріали Між-
нар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та кримінально-виконавчо-
го права, Харків, 9 груд. 2016 р. / за ред. В. Я. Тація, Б. М. Головкіна. – Харків :
Право, 2016. – 236 с.

ISBN 978-966-937-109-6

ISBN 978-966-937-109-6

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2016
© Оформлення. Видавництво «Право»,
2016